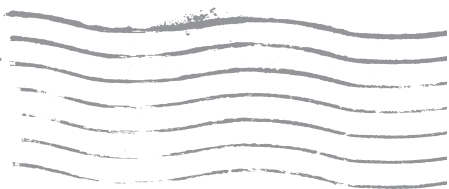

Houdt Gij Uw Kruis tussen ons in,
Gezegende Heer.
Laat ons U loven. Schenk ons Uw kracht,
Telkens weer,
Opdat wij blijven knielen aan Uw
Doorboorde voeten;
Ongestoord, als heilige werktuigen
Uw wil begroeten.

Houdt Gij onze ogen strak
Op U gericht
Om Uw wil te doen, te leven
Voor Uw aangezicht.
O God, wij hebben het hart hierop gezet, alsmede
Hoofd en handen.
Louter onze hartsbegeerten en laat
Uw liefde branden.

ELISABETH HOWARD

1948 – DE LIEFDE ONTLUIKT

De openingszin op 1 januari 1948 in het dagboek van mijn moeder maakte haar vrome, alleen op God gerichte geloof duidelijk, maar ook haar verlangen naar een totale overgave aan Hem, aan Zijn Woord en Zijn Geest. Toen ze in haar laatste jaar op college tijdens de vakantie thuis was, begon de net voor Kerst eenentwintig geworden Elisabeth Howard de eerste dag van het nieuwe jaar met het openen van haar eenvoudige marineblauwe vijfjarendagboek met de woorden:

Donderdag – het begin van opnieuw een jaar om “ootmoedig te wandelen met mijn God”. O, dat ik mag leren Hem boven alles lief te hebben en geen ander verlangen te hebben dan Hem alleen. “Leer mij, HEERE! Uw weg.”

De woordenstroom die al eerder in dit dagboekje op gang was gekomen – zij het natuurlijk doorspekt met het typische wel en wee dat iedere jonge vrouw kent – zou altijd zo trefzeker blijven klinken. God kwam vóór alles. God was bóven alles verheven. God wás alles. De notitie van het jaar ervoor, 1 januari 1947, liet dezelfde niet aflatende toewijding zien.

Wat ligt er een prachtig jaar achter me, en ik weet dat er een nog mooier jaar voor me ligt. Ik stel al mijn vertrouwen op God en verwacht grote dingen van de Heere: Raad, Vrededorst, Almachtig God.

Toch vangen we, op deze koude maar heldere nieuwjaarsdag van 1948, uit de laatste regels van deze notitie een eerste glimp op van de contouren van een mens, die er inderdaad voor zou zorgen dat 1948 een jaar als geen ander zou worden – een ontwikkeling die er met het verstrijken van de tijd voor zou zorgen dat haar hele *leven* zou worden als dat van geen ander.

Jim en ik hadden vanavond een lang gesprek – o, was ik maar net zo echt en oprecht als hij.

“Jim.”

De eerste maal dat “Jim” in mijn moeders dagboek opdook, was in een aantekening van negen maanden eerder, 23 maart 1947, aan het einde van haar eerste jaar op Wheaton College, waarin ze op een soort-

gelijke manier schreef dat ze “*een goed gesprek met Jim Elliot heb gehad – hij is een fantastische kerel*”. Jim: vriend en kamergenoot van haar broer Dave, die een jaar jonger was, en lid van het worstelteam. Jim begon mijn moeder zijdelings en van een afstandje op te vallen, totdat bijna al hun colleges Grieks elkaar overlapt; toen was het niet langer ‘van een afstandje’ meer. Ze raakte steeds meer vertrouwd met de student uit een lager jaar die leefde vanuit een enorme toewijding aan Christus en die dingen schreef als:

God, ik bid u om deze nutteloze aanmaakhoutjes van mijn leven aan te steken en me voor U te laten opbranden. Gebruik mijn hele leven, mijn God, want het is van U. Ik verlang geen lang leven, maar een vol leven, zoals dat van U, Heere Jezus (...). Voor de ziel die Christus heeft gemaakt, zijn het lichtzinnige gelach en de luchtige liedjes en de verleidende loze blikken smakeloos. Ik wil me aan Hém laven. Vervul me met alle volheid van God, o Geest van Christus.

Toch was het een behoorlijke verrassing toen Dave Jim voor de kerstvakantie bij hem thuis uitnodigde. Zo kwam “Jim” voor het eerst bij mijn

Het gezin van mijn moeder thuis tijdens Kerst 1947. Op de achterste rij v.l.n.r.: Dave en Phil, met Phyllis Gibson, die later de echtgenote van mijn oom Dave zou worden, tussen beiden in. Op de middelste rij v.l.n.r.: Elisabeth, Tom, mijn opa en oma Howard, Margaret (de echtgenote) en Kay Howard (het dochttertje van Phil). Op de voorste rij van v.l.n.r.: Ginny en Jimmy. Mijn vader staat niet op de foto, maar trekt wel de aandacht!

moeder thuis over de vloer, en belandde hij op nieuwjaarsdag 1948 in haar dagboek.

Jim Elliot.

Mijn vader.

In het gezin van de Howards, dat met zes eigen kinderen (mijn moeder was de op een na oudste) toch al behoorlijk groot werd, werd er, net als bij zoveel gezinnen in die tijd, geen punt van gemaakt als iemand een gast uitnodigde. Toch zou ze het misschien wel wat ongemakkelijk hebben gevonden dat ‘dé man van de campus’ de kerstdagen bij hen thuis doorbracht. Nog geen maand eerder – in een van de andere dagboeknotities van 1947 waarin mijn moeder hem noemt – herinnerde ze zich dat ze samen met Dave en een paar anderen naar een feestje in Glen Ellyn, een voorstad van Chicago, ging. “Jim” was daar ook en ze schreef (met de haar typerende openhartigheid):

Op de terugweg vertelde Jim Elliott [let op de foutieve spelling: twee t’s in plaats van een] me hoe het komt dat ik zo’n slechte reputatie bij de jongens heb. Zo ben ik bijvoorbeeld afschuwelijk sarcastisch.

Het zou niet de laatste keer zijn dat ze dergelijke kritiek en advies van hem kreeg te horen. (Hij was er de man niet naar om ergens doekjes om te winden of zijn mening voor zich te houden.) Haar enige opgetekende reactie met betrekking tot zulke openbaringen was een milde verzuchting. Maar uit wat mijn moeder me later heeft verteld over de onzekerheid die ze voelde gedurende deze periode van ontluikend vrouw-zijn, kan ik alleen maar opmaken hoe het haar moet hebben gestoken dat haar sociale gedrag zo direct werd bekritiseerd door iemand die niet meer dan een kennis was.

Iets van haar onzekerheid is misschien voortgekomen uit haar lengte: ze was 1.79 m en 7 mm. (Misschien vraag je je af waarom ze zo precies was: mijn vader was 1.80 m, en ze wilde per se dit te verwaarlozen verschil benadrukken met het doel uitdrukking te geven aan haar gehoorzaamheid als vrouw.)

Een andere mogelijke bron van onzekerheid kwam voort uit het feit dat ze vrijwel nooit een compliment van haar ouders over haar uiterlijk kreeg. Voor zover ze zich kon herinneren was de meest complimenteuze omschrijving die haar vader ooit aan haar en haar zus had gegeven toen ze tieners waren, dat hij zei dat hij twee dochters had “die van wanten wisten”. (Ik neem aan dat dit als compliment was bedoeld.)

Het is dan ook geen wonder dat ze van nature geneigd was om behoorlijk teruggetrokken en kritisch op zichzelf te zijn. Ze heeft me vaak

verteld dat ze tijdens het opgroeien een muurbloempje was. Toch ben ik er, dit gezegd hebbend, zeker van dat Jims terloopse aanmerkingen op bepaalde uiterlijke tekortkomingen – zoals latere opmerkingen over haar “bananenneus en hoekige figuur” – haar gevoel van onzekerheid alleen maar groter maakten.

Maar soms was de plagerige speelsheid een rookgordijn voor heel andere, veel meer tedere gevoelens. De ongemakkelijke interacties tussen jonge mannen en vrouwen wanneer ze onzeker zijn over het uiten van hun diepste gevoelens, kunnen vaak aanleiding zijn voor conflicterende boodschappen. Misschien was zijn onverwachte bezoek aan de familie Howard tijdens de kerstvakantie van 1947-48 gewoon een andere manier om haar iets duidelijk te maken, een manier van omgaan met zijn eigen diepere gevoelens.

Het enige wat mijn ouders zeker met elkaar gemeen hadden was hun vurige toewijding aan de Heer. Mijn vaders geestdrift verschilde alleen in omvang met die van mijn moeder, niet in hartstochtelijkheid. Mijn vader liet van zich horen, mijn moeder was stil. Mijn vader was enorm populair, mijn moeder stond liever niet in de schijnwerpers. Mijn vader was bij tijd en wijle confronterend, luidruchtig en vermanend, maar mijn moeder, die diep vanbinnen zeker rigoureuus was (en, zoals ze zelf toegaf, heetgebakerd en prikkelbaar), was zachtaardig vergeleken met

Sleetje rijden met Kerst: v.l.n.r.: mijn vader, oom Dave, tante Ginny, tante Margaret, oom Phil en vooraan kleine Jimmy.

mijn vaders extraverte hardnekkigheid. Maar, zoals mijn vader later erkende, ontstonden er bij hem tijdens de maaltijden met het gezin, tijdens het gezamenlijke lezen uit de Bijbel, tijdens het sleeën en schaatsen tijdens de kerstvakantie in New Jersey gevoelens voor haar – voor Betty, Betts. De liefde ontlook.

Maar geen van beiden sprak er nog over. En ook schreef geen van beiden er in zijn of haar dagboek over. Allebei streefden ze veel belangrijker dingen na dan een romantisch stelletje te zijn of om de strijd aan te binden met hun leeftijdsgenoten, van wie sommigen er een race tegen de klok van leken te maken om elkaar zo snel mogelijk het jawoord te geven!

In het voorjaar van 1947 schreef mijn moeder, nadat ze met een aantal verloofde stellen was omgegaan, over de opluchting die ze voelde vanwege het ontbreken van elke vorm van afleiding:

Wat ben ik dankbaar dat de Heere me van elk gevoel van begeerte heeft afgehouden. Er zijn momenten waarop ik naar liefde verlang, maar dat gevoel heb ik de laatste tijd niet meer gehad. Geweldig.

Er waren wel jongens geweest. Kort ervoor had George, een jongeman en studievriend, haar nog mee uit gevraagd. Jaren eerder waren ze met elkaar omgegaan op Hampden DuBose Academy, de particuliere christelijke kostschool in Florida waar mijn moeder had gestudeerd, voordat George en zij naar Wheaton College waren gegaan. Maar nadat ze zijn laatste uitnodiging om uit te gaan had aangenomen, had ze de dag erna afgezegd, maar stemde ermee in om alleen een wandeling te maken... om vervolgens alles af te blazen.

Ze zei dat ze met daten moesten stoppen. Vervolgens was ze verbaasd toen ze zag dat hij tranen in zijn ogen kreeg en ze hoorde dat zijn stem brak toen hij haar probeerde te vertellen hoeveel ze voor hem betekende. *“Nu voel ik me verschrikkelijk,”* schreef ze naderhand; *“ik besepte niet dat het hem pijn zou doen. Ik begin me af te vragen of ik gisteren misschien iets te haastig heb gehandeld.”*

Gedurende bijna een week loopt haar dagboek over van wisselende emoties die het gevolg van haar optreden waren. Ze biechtte op dat ze zich *“oprecht ellendig over George”* voelde en haar best deed om *“George achter [zich] te laten”*, dat ze vervolgens hem wilde opzoeken, maar erachter kwam dat hij *“bang was om me te ontmoeten en met me te praten, omdat hij de angst heeft dat ik niet met hem praten wil”*. Na een aantal dagen van soortgelijke onrust forceerde ze uiteindelijk een gelegenheid om hem te ontmoeten. Ze *“gaf hem zijn medailles terug, legde een aantal dingen uit en dankte hem voor alles wat hij voor mij*

had gedaan". Ze schreef dat dat moeilijk was geweest, maar ze hoopte dat hij haar zou begrijpen. En ze gaf diep vanbinnen toe dat ze hem "*behoorlijk*" miste.

Maar wat ze níét miste toen ze deze aantekeningen uit 1947 later teruglas, was het onnodige drama ervan. In 1948 had ze het er regelmatig over dat ze zich schaamde voor wat ze nu als "*onvolwassenheid*" van haar kant beschouwde. Nadat ze, bijvoorbeeld, in maart de avond ervoor als gast op de bruiloft van twee vrienden was geweest, schreef ze:

Wanneer ik vroeger naar een bruiloft ging, stelde ik mezelf als bruid voor. Maar dat soort gedachten heb ik zelden meer. Ik heb de berustende zekerheid dat ik niet zal trouwen. Ik ben de Heere dankbaar dat Hij op dat terrein de overwinning heeft behaald. Dat is werkelijk miraculeus. Tijdens de huwelijksplechtigheid heb ik van vreugde gehuild en het lied *Ik ben de Uwe, o Heer* ging alsmáar door mijn hoofd en *Liefgehad met eeuwige liefde*.³

Ik moet nu glimlachen wanneer ik deze ernstige jonge vrouw naar een bruiloft zie gaan, overtuigd van de diepe christologische kern ervan, maar die er voor zichzelf toch zeker van was dat ze ongetrouwd moest blijven. Ze zei dat ze veel meer was geïnteresseerd in het vooruitzicht van "*gelukzaligheid in Christus alleen*", hoewel ik me afvraag hoe vaak ze in de daaropvolgende vijf jaar heeft gewenst om dezelfde "*berustende zekerheid*" aangaande dit onderwerp opnieuw te vinden.

Wanneer mijn vader nadacht over zijn toekomst, schreef hij in zijn dagboek (dat hij vanaf halverwege januari 1948 begon bij te houden en bijna tot aan zijn dood met vaste regelmaat heeft voortgezet) ook over soortgelijke overtuigingen. Al mediterend over Genesis 31 schreef hij:

Rachel en Lea laten een houding naar hun familie toe zien die ik naar alle aardse banden toe zou willen bezitten. Hier beneden is nu geen nalatenschap meer voor mij. Ik ben gekocht door het werk van die grote Herder, Die van verre is gekomen om mij als Zijn bruid te werven. Leid mij verder, Heere. Wat Gods opdracht ook is of waarheen die ook moge leiden: ik ben nu bereid om te gaan.

Hij is ongetwijfeld beïnvloed door zijn vader wat betreft een aantal van zijn overtuigingen met betrekking tot liefde en huwelijk. Mijn grootvader was een rondreizend prediker die sprak in de lijn van het ultracon-

3 Elisabeth Howard noemt hier de gezangen: *I am Thine, O Lord, I have heard Thy voice* (Fanny Jane Crosby (1820-1915), William Howard Doane (1832-1915) en *Loved With Everlasting Love* (George Wade Robinson (1838-1877), James Mountain (1844-1933).

servatieve genootschap de Plymouth Brethren⁴. Hij schreef expliciet in een brief aan zijn zoon: “Jim, ik ben afgunstig op elke zaak of op elk persoon die jouw voortgaande koers richting de eeuwigdurende rijkdom en een leven dat geheel en al is toegewijd aan Die verheven en glorieijke Man aan Gods rechterhand zou kunnen vertragen.” Mijn vader was ook goed thuis in wat Paulus schrijft in 1 Korintiërs 7, waar wordt gesproken over de voordelen van het ongehuwd blijven en de zware last die een vrouw met zich mee kan brengen.

Eenvoudiger gezegd: mijn ouders, die tegelijkertijd aan Wheaton College studeerden, voelden zich beiden geroepen om niet alleen zending te worden, maar om met een uitzonderlijke toewijding ongehuwde zending te worden. En ze behielden deze vrijwel onwrikbare overtuiging, ondanks veel kwellend verlangen, ongeduld en vragen, die later strijd moesten leveren met de geestelijke behoedzaamheid in hun relatie.

Waarom leek hun het ongehuwd zijn en het werken in verre streken gepaster en godvruchtiger? Het volstaat te zeggen dat beiden vanuit het diepst van hun hart Gods Woord wilden verspreiden aan volken die nooit eerder van Jezus Christus hadden gehoord. En mijn ouders waren vastbesloten dat werkelijk niets tussen hen en deze taak en dit streven, waartoe ze zich moreel geroepen voelden, mocht komen.

Het eerste gedicht dat mijn moeder in 1948 schreef (allebei mijn ouders waren ongelooflijk vaardig in het schrijven van poëzie) onderstreept haar intentie om haar hart alleen op Christus afgestemd te houden.

– Er bestaat geen andere bron van vreugde, Heer’;
 In U alleen vind ik diepe, zuiver zoete voldoening.
 Vergeef me dat ik van aardse wateren proef:
 Dat zijn geen bronnen,
 Dat zijn levenloze poelen.
 Er bestaat geen onvervalste vreugde;
 Alles is tijdelijk en stelt teleur.
 O, de zaligheid om gedurig mij te laven,
 Mij aan de bronnen te verkwikken
 Die in U zijn, Heere Jezus!

4 De Plymouth Brethren is in de eerste helft van de negentiende eeuw ontstaan uit de Anglicaanse kerk in Dublin, Ierland. Deze beweging verwerpt de idee van professionele geestelijken; God beveelt iedere christen om dienaar van het Woord te zijn. De Bijbel is het enige gezaghebbende geschrift. In Nederland staat deze beweging bekend onder de naam Vergadering van Gelovigen, in Duitsland als de Brüderbewegung en in Frankrijk als de Assemblées de Frères. De broederschap is ook bekend onder de naam “darbisten”.